FAOL FUQAROLIK TUYG‘USINING RIVOJLANISHIDA ADABIYOT VA MEDIA SAVODXONLIGI INTEGRATSIYASINING AFZALLIKLARI

Pardayeva Zulfiya Jo‘rayevna
JizzaxDPU professori, filologiya fanlari doktori

Ko‘pgina tadqiqotchilar muloqot, hamkorlik, axborot savodxonligi va moslashuvchanlik kabi XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirishda adabiyot va mediasavodxonlikni birlashtirish muhimligini ta’kidlamoqda. Ushbu ko‘nikmalar bugungi raqamli va o‘zaro bog‘liq dunyoda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Kontseptuallashtirish nuqtai nazaridan adabiyotlarda mediasavodxonlik ta’limining uchta muhim jihati keng muhokama qilinadi. Birinchidan, voqelikning tasviri (yoki konstruktsiyasi) sifatida ommaviy axborot vositalarining mohiyati, ikkinchidan, mediasavodxonlik dekonstruksiyani (tanqidiy qabul qilish) va qurilishni (faol ishlab chiqarish), uchinchidan, mediasavodxonlik - bu jamoaviy tajriba bo‘lib, uning yordamida odamlar guruhning tushunchalari va manbalariga kirish huquqiga ega bo‘ladilar va bilim tanqidiy tadqiqotlar va dialoglar orqali faol yaratiladi.

Tadqiqotlar metodologiyasiga ko‘ra fuqarolar o‘zlari xohlagan narsani tanlashlari uchun mediasavodxonlik va ma'noni anglash qobiliyati zarur. Ayres (1962) ta'kidlaganidek, demokratiyaning mohiyati axborotni tarqatish, jamoatchilik muhokamasi va hal qilish jarayonida yotadi. Kortes (1992) ham ommaviy axborot vositalari beshta narsani o‘rgatadi deb hisoblaydi: ma'lumot berish; g‘oyalarni tartibga solish; qadriyatlarni yaratish, mustahkamlash, o‘zgartirish va munosabat umidlarni shakllantirish”.[1]

O‘zbekistonning zamonaviy sharoitida faol fuqarolik tuyg‘usining rivojlanishi targ‘ibot texnologiyalari yutuqlari bilan chambarchas bog‘liq. Ushbu bog‘liqlik, garchi tez-tez muhokama qilinsa ham, raqamli vositalar, ijtimoiy media platformalari va an'anaviy targ‘ibot mexanizmlari yosh aholining fuqarolik ongini shakllantirish uchun birlashadigan chorrahani taqdim etadi.

Birinchidan, raqamli platformalarning paydo bo‘lishi axborot va mafkuralarni tarqatishda inqilob qildi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarni jalb qilish va fuqarolik faolligini oshirishning

[1] https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/20471734211061487

kuchli vositasiga aylandi. Maqsadli xabarlar, interaktiv kampaniyalar va foydalanuvchilar tomonidan yaratilgan kontentdan foydalangan holda, tashviqot texnologiyalari yoshlarning qarashlari va xatti-harakatlariga samarali ta'sir ko‘rsatib, ularni jamiyat ishlarida faol ishtirok etishga undamoqda.

Qolaversa, yoshlarda milliy o‘zlikni anglash va fuqarolik mas’uliyatini tarbiyalashda targ‘ibot-tashviqotning an’anaviy uslublari strategik foydalanish poydevor bo‘lib qolmoqda. Vizual ommaviy axborot vositalari, ommaviy tadbirlar va ma’rifiy tashabbuslar orqali targ‘ibot texnologiyalari vatanparvarlik, ijtimoiy adolat va jamiyatda faollik kabi qadriyatlarni singdirishi va shu orqali faol fuqarolar avlodini tarbiyalashi mumkin. O‘zbekistondagi islohotlarning asosiy maqsadi davlat va jamiyat manfaatlarini himoya qilish, fuqarolik jamiyatini qurishda yoshlarning faol ishtirokini ta’minlash, ular ongida “Uchinchi renessans” bunyodkorlari sifatida dahldorlik tuyg‘usini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Yoshlarda “faol fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash”[1] davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biriga aylanmoqda.

Fuqarolik tuyg‘usi shaxsning ichki ehtiyoji sifatida yoshlarning o‘z-o‘zini tarbiyalash va yangi qadriyatlar tizimini yaratishni qamrab oladi. Yoshlarning fuqarolik tuyg‘usi va tashabbuskorligi jamiyatning iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, ma’naviy sohalarini rivojlantirishda ijtimoiy ongni tartibga soluvchi, kommunikativ funksiyasini bajaradi, jamiyat a’zolarining o‘zaro muloqotini tashkil etish vositasi sifatida amal qiladi.

Faol fuqarolikni rivojlantirishning dinamik manzarasida adabiyot va mediasavodxonlikning chuqur ta’siri transformativ o‘zgarishlarning katalizatori sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Yoshlar nafaqat bosma matnlarni, balki raqamli media, onlayn ma'lumotlar va multimedia kontentini tanqidiy va samarali boshqarishlari kerak. Adabiyot o‘zining boy manbalari bilan yoshlarda hamdardlik, madaniy tushunish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi. Yoshlar adabiy asarlarga sho‘ng‘ish orqali turli nuqtai nazarlar, ijtimoiy muammolar va insoniy tajribalar haqida tushunchaga ega bo‘ladilar. Bu yuksak xabardorlik hamdardlikni rivojlantiradi, qiziqishni uyg‘otadi va tanqidiy izlanishni rag‘batlantiradi. Masalan:

tanqidiy fikrlash: adabiy savodxonlik yoshlarni turli nuqtai nazardan olingan ma'lumotlarni tahlil qilish, noto‘g‘ri fikrlarni aniqlash va asosli dalillarni shakllantirishga yordam beradi. Adabiyot ularni tarixiy sharoitlarga, axloqiy dilemmalarga va tilning qudratiga ochib beradi, ularning tanqidiy fikrlash mushaklarini rivojlantiradi:

muloqot ko‘nikmalari: turli janrlarni o‘qish - she'riyatdan inshogacha - so‘z boyligini, yozish qobiliyatini va turli auditoriyalar uchun muloqot qilish qobiliyatini oshiradi. O‘zgarishlar tarafdori bo‘ladimi, ommaviy munozaralarda qatnashadimi yoki ijtimoiy tarmoqlarda o‘z fikrlarini bildirish uchunmi, yoshlarga mana shu mustahkam poydevor kerak;

tarix va madaniyatni tushunish: MILLIY o‘zlikni anglashning kuchli tuyg‘usi millat kelajagi oldidagi mas’uliyat hissini tarbiyalaydi. Adabiyot O‘zbekistonning boy merosiga darvoza bo‘lib xizmat qiladi, hamdardlik va o‘tmishni anglashni tarbiyalaydi, kelajakni belgilaydi.

Adabiy mediasavodxonligi adabiy asarlarning media moslashuvlarini tanqidiy baholashni o‘z ichiga oladi. Bu asl matnga moslashtirishning to‘g‘riligini baholash, kino ijodkorlari yoki media prodyuserlari tomonidan qilingan ijodiy tanlovlarni o‘rganish va media texnikasining tomoshabinlarni talqin qilish va jalb qilishga ta'sirini tahlil qilishni hamda raqamli hikoyalar, stsenariy yozish, multimedia taqdimotlari va vizual aloqa kabi media ishlab chiqarish ko‘nikmalarini ham qamrab oladi.

Adabiy savodxonlik ommaviy axborot vositalarini tanqidiy tahlil qilish, ma'lum bir maqsad bilan muayyan mavzuga e'tibor qaratish - ularga axloqiy ma'lumot iste'molchisi bo‘lishga yordam beradi. Bu orqali yoshlar media xabarlarining g‘oyalari, tashkil etilishi, yolg‘on, noto‘g‘ri yoki to‘liq bo‘lmagan ma'lumotlarni osongina topishlari mumkin. Bu borada quyidagi minidarslar o‘tilishi maqsadga muvofiqdir:

– media tarafkashlikni aniqlash;

[1] Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. –Toshkent: O’zbekiston, 2021. – B. 258.

– ommaviy axborot vositalarida nuqtai nazarlarni tahlil qilish;

– soxta g‘oyalarni aniqlash.

Adabiyotni ommaviy axborot vositalari bilan birlashtirish o‘rganishni yoshlar uchun yanada qiziqarli va dolzarb qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, multimedia elementlarini adabiy tahlilga kiritish o‘quvchilarning qiziqishi va motivatsiyasini oshiradi, bu esa chuqurroq o‘rganish tajribasiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot va mediasavodxonlikning integratsiyasi zamonaviy ta'limda nafaqat dolzarb, balki zarurdir. Adabiy mediasavodxonlik kitob o‘qish yoki ijtimoiy tarmoqlarni tushunish emas, balki axborot asrida yura oladigan va dunyoda mazmunli ishtirok eta oladigan har tomonlama barkamol fuqaro bo‘lishdir.